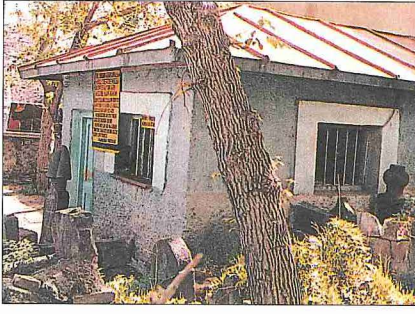

Harakânî'nin
Kars'ın
Kağızmarkapısı
semtindeki
makam türbesi
ve sandukası

Sinâ ve Gazneli Mahmud'un onu ziyaret etmek için Harakân'a geldiklerini kaydeden.

Nakşibendiyye silsilesinde önemli bir yer verilen ve Üveysîliği üzerinde özellikle durulan Harakânî, Aynülkudât el-Hemedânî, Necmeddîn-i Dâye, Attâr, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî gibi büyük mutasavvıfları derinden etkilemiş, 10 Muharrem 425 (5 Aralık 1033) tarihinde vuku bulan ölümünden sonra da etkisi uzun süre devam etmiştir.

Kazvînî (ö. 682/1283), Harakânî'nin kabrinin Bistâm yakınlarındaki Harakân'da bulunduğunu, onu ziyaret edenî şiddetli bir kabz halinin istilâ ettiğini söyler (*Âşârü'l-bilâd*, s. 363). VIII. (XIV.) yüzyılda Bistâm'ı ziyaret eden İbn Battûta şehre gelince Bâyezîd-i Bistâmî'nin zâviyesinde kaldığını, Ebû'l-Hasan el-Harakânî'nin kabrinin de bu şehirde olduğunu bildirir (*er-Rihle*, I, 433). Evliya Çelebi, Kars Kalesi'nin III. Murad devrinde Lala Mustafa Paşa tarafından tamir edildiğini anlatırken bir askerin paşaya aktardığı rüyasını nakleder. Buna göre asker paşaya, rüyasında gördüğü yaşlı bir zatın kendisinin Ebû'l-Hasan el-Harakânî olduğunu ve makamının burada bulunduğunu söylediğini, kendisinden ayağını bastığı yeri kazmasını istediğini anlatmış, bunun üzerine 100 işçi yeri kazmaya başlamış ve üzerinde, "Menem şehid ü saîd Harakânî" ibaresi yazılı dört köşe bir somaki mermer bulunmuştur. Gaziler mermeri tekbir ve tevhidle kaldırıncı kabir ortaya çıkmıştır. Yaralı pazusuna sarılı makrame ile sırtındaki hırkasının bile henüz çürümediği görülmüş; vücudunun sağ tarafındaki yarası hâlâ kanamakta imiş. Gaziler yine tekbirle kabri kapamışlar. Kalenin içine ilk olarak Lala Mustafa Paşa tarafından Ebû'l-Hasan el-Harakânî adına bir tekke ile bir cami inşa ettirilmiştir (*Seyahatnâme*, II, 330). Evliya Çelebi'nin anlattığı bu olay, daha sonra yaygınlık kazanarak Kars ve çevresinde Harakânî'nin Kars'ın fethine katıldığı ve burada şehid olduğu şeklinde bir inancın doğmasına yol açmıştır. Kars'ta onun adını taşıyan bir dernek ku-

rulmuş, *Nûrû'l-ülûm* adlı eser bu dernek tarafından tercüme ettirilerek yayımlanmıştır (haz. Şenol Kantarcı, Ankara 1997).

BİBLİYOGRAFYA :

Nûrû'l-ülûm (nşr. Y. E. Berthels, *Taşavvuf ve Edebiyyât-ı Taşavvuf* [trc. Sîrûş İzdî], Tahran 2534 şş. içinde), s. 329-366; a.e. (nşr. Abdürrefî' Hakikat), Tahran 1359 hş.; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 102-103; Herevî, *Tabakât*, s. 373, 628; Muhammed b. Münvever, *Esrârü't-tevhîd*, Tahran 1348 hş., s. 148, 395; Sem'ânî, *el-Ensâb*, V, 86; Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1991, s. 670-721; Bakî, *Şerh-i Şaşıyyât*, s. 41, 317; Necmeddîn-i Dâye, *Şerhu kavli Ebî'l-Hasan el-Harakânî*, Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 2061, vr. 151b-154a; Kazvîni, *Âşârü'l-bilâd*, Beyrut, ts. (Dârü Sâdir), s. 363; Zehebî, *A'lâmü'n-nûbelâ*, XVII, 421; İbn Battûta, *er-Rihle* (nşr. Ali el-Muntasir el-Kettânî), Beyrut 1405/1985, I, 433; Câmî, *Nefehât*, s. 298; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 330; Zeynelâbidin-i Şîrvânî, *Riyâzü's-seyhâ* [baskı yeri ve tarihi yok] (İntişârât Sa'dî), s. 520-521; Abdülmecid el-Hânî, *el-Hadâ'îku'l-verdiyye*, Kahire 1308, s. 105; Hocazâde Ahmed Hilmi, *Mir'ât-ı Bâyezîd-i Bistâmî ve Ebû'l-Hasan Harakânî*, İstanbul 1319; Ma'sum Ali Şah, *Tarâ'îk*, II, 701; Safâ, *Edebiyyât*, II, 211, 911; Abdürrefî' Hakikat, *Târîh-i 'İrfân ve 'Ârifân-ı İrânî*, Tahran 1372 hş., s. 356-381; Abdülhüseyn-i Zerrînkûb, *Cüstücü der Taşavvuf-i İrân*, Tahran 1369 hş., s. 56-60; Schimmel, *Mystical Dimensions of Islam*, s. 90, 482; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mesnevî Şerhi*, İstanbul 1974, IV, 261-272; İbrahim Alanka, *Ebû'l-Hasan Harakânî*, Ankara, ts. (Elif Matbaacılık); Dihhudâ, *Lugatnâme*, II, 407; J. T. P. de Bruijn, "*Kharakânî*", *EP* (İng.), IV, 1057-1059; H. Landolt, "Abu'l-Hasan Kharakânî", *Elr.*, I, 305-306.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

HARAKÎ

(الخرقى)

Ebû Muhammed Bahâüddîn Abdülcebbar b. Abdülcebbar b. Muhammed b. Sâbit b. Ahmed es-Sâbitî el-Harakî el-Mervezî (ö. 553/1158)

Mervli filozof ve matematik, astronomi, coğrafya âlimi.

28 Rebîülevvel 477'de (4 Ağustos 1084) Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun başşehri Merv yakınlarında, yetiştirdiği ilim adamları ve o dönemde kurulan panayırı

ile ünlü büyük ve mâmur Harak köyünde doğdu; Kâtib Çelebi bu nisbeyi yanlış olarak Hırakî şeklinde vermektedir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 338). Ayrıca en meşhur eseri olan *et-Tebşîrâ*'nın nüshalarında sadece nisbesinin yer alması muhaddis, fakih ve kelâmcı Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bîşr el-Harakî el-Mervezî ile (ö. 533/1139) karıştırılmasına, bu ve diğer önemli eseri *Münthehe'l-idrâk*'in başta Kâtib Çelebi olmak üzere, sonraki müellifler ve çağdaş araştırmacıların hemen hepsi tarafından bu şahsa nisbet edilmesine yol açmıştır. Öğrencisi Abdülkerîm b. Muhammed es-Sem'ânî'nin yazdığına göre Harakî, tahsil hayatına amcası Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Muhammed b. Sâbit el-Harakî'nin yanında başladı. Daha sonra Merv'e giderek Abdülkerîm es-Sem'ânî'nin babası Tâcülislâm Muhammed b. Mansûr es-Sem'ânî'den fıkıh okudu ve ona bağlandı; Ebû İshak İbrâhim b. Ahmed el-Merverrûzî'den de Şâfiî fıkıhını öğrenip iyi bir fakih olarak yetişti. Bu arada Ebû Ali İsmâil b. Ahmed el-Beyhaki'den hadis okumuş ve kendisi de bu sahada birçok talebe yetiştirmiştir.

Merv'de yerleşen Harakî sonraları hîsâb ve hendese gibi ri'yâzî ilimlere yöneldi ve felsefeye daldı; buna rağmen dinine bağlı, iyi ahlâk sahibi bir kimseydi. Ri'yâzî ilimleri kimden okuduğuna dair kaynaklarda bilgi yoktur; bir muhaddis olan Sem'ânî'nin hocasının bu yapıyla ilgilenmemiş, onu daha az tanıyan Beyhaki de bu konuda bir şey kaydetmemiştir. Eserlerinden daha çok Batlamyus'un, Ebû Ca'fer el-Hâzin'in, İbn Sinâ ve İbnü'l-Heysem'in kitaplarını okuduğu anlaşılmaktadır. Merv'de yaşayan ve Sultan Sencer adına bir zîc hazırlayan ünlü astronomi ve fizik âlimi Abdurrahman el-Hâzinî ile (ö. 550/1155 [?]) çağdaş olması ve saraya yakınlığı göz önünde tutularak bu kitapları okurken ondan da faydalanmış olduğu düşünülebilir. Harakî'nin Merv sarayında saygın bir yere sahip bulunduğu anlaşılmaktadır; çünkü en meşhur eserini ithaf ettiği Emîr Şemseddin Ali, Sultan Sencer'in ünlü veziri Nasîrüddin Mahmûd b. Muzaffer el-Hârizmî'nin oğludur ve hâciblik görevi yapmış bir kimsedir (Hândmîr, II, 515-516). Harakî aklî ve ri'yâzî ilimlerin öğretimiyle de ilgilenmiştir. Zira *Münthehe'l-idrâk*'in mukaddimesinde bu eseri öğrencileri için yazdığını belirtir (King, II, 14). *et-Tebşîrâ*'nın mukaddimesinde de mantık ilmi konusunda hacimli bir kitap yazmakta olduğunu haber

verir; fakat bu eseri günümüze ulaşmamıştır.

Hârizmşahlar Devleti Hükümdarı Atsız'ın 17 Rebîülevvel 536'da (20 Ekim 1141) ele geçirdiği Merv'den ayrılırken beraberinde götürdüğü âlimler arasında Harakî de bulunuyordu (Beyhakî, s. 155; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, XI, 88); ancak Sultan Sencer'in bir yıl sonra Hârizm'i kuşatması üzerine Atsız'ın Selçuklular'a bağlılığını arz edip Merv'den aldıklarını geri vermesi sırasında o da evine dönmüş olmalıdır. Hârizm'de uzun süre kalmadığı, Sem'ânî'nin bu hususa temas etmeyip sadece, onun Merv'de yaşadığını, 553 yılı ramazan bayramı günü sabahleyin (26 Ekim 1158) vefat ettiğini ve orada toprağa verildiğini söylemesinden anlaşılmaktadır (*et-Taḥbîr*, I, 422).

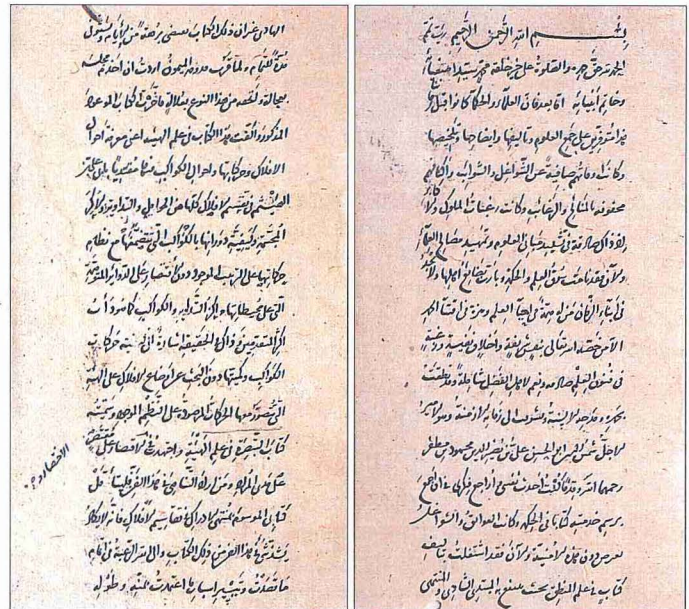
Harakî dinî, akfî, riyâzî ilimler ve felsefe alanında şöhretini kendi dönemine kabul ettirmiş bir âlimdir. Sonraki asırların ilim hayatını etkileyen yanı ise astronomi ve coğrafyaya münhasır kalmıştır. Onu bugüne kadar yaşatan iki önemli eseri bu konulardadır. Harakî, bu çalışmalarında kozmografya ile coğrafyayı ayrı bölümlerde ele almış, bu suretle X. yüzyıl ortalarında vasfî coğrafyayı (fizikî coğrafya) riyâzî coğrafyaya bağlamaya yönelik akıma yeni bir yön kazandırmıştır (Krachkovski, I, 316). İlk eseri *Münteha'l-idrâk*'te, denizler konusunda geniş bilgi verdiği ikinci makalenin ikinci babı fizikî coğrafya için özel bir önem taşımaktadır. Aslında Ceyhânî'ye dayanan bu bölüm *et-Tebşıra*'da yoktur; bu bakımdan ikinci eserinin coğrafya ile ilgisinin az olduğu söylenebilir. Fakat bu, Wiedemann ve Krachkovski'nin ileri sürdükleri gibi *et-Tebşıra*'da yalnız astronomiden bahsedilmiş ve coğrafya konuları ihmal edilmiştir (IA, V/1, s. 449; Krachkovski, I, 317) değildir. Kendi zamanına kadar gelmiş astronomi ve coğrafya bilgilerini özetleyen Harakî, Hâzin ve İbnü'l-Heysem'in gezegenler ve yıldızların mevhum daireler üzerinde değil, iç içe düzenli ve devamlı dönen küresel yüzeyler üzerinde hareket ettikleri görüşünün açık ve inandırıcı biçimde anlatmıştır. Bu sayede, bir gezegenin hareketi sırasında önündeki havayı sıkıştırarak arkasında bir boşluk bıraktığı görüşü terk edilmiştir. Onun astronomi alanındaki çalışmaları, Suter'in, İbnü'l-Heysem'in *Kitâb fi hey'eti'l-âlem*'inin İslâm ilim dünyasını asla etkilemediği halde hristiyan ve yahudiler arasında çok meşhur olduğu yolundaki görüşünün (IA, V/2, s. 860) gerçeğe uymadığını ortaya koymaktadır.

Krachkovski, Harakî'nin eserinin eski Latince risâlelerde anıldığını tesbit etmiştir (a.y.). Ünlü riyâziyyât âlimi Kutbüddîn-i Şîrâzî (ö. 710/1311), *Nihâyetü'l-idrâk*'inin sonunda faydalandığı kaynaklar arasında Harakî'nin bu iki kitabını da katmıştır.

Eserleri. 1. Müntehe'l-idrâk fî tekâsîmi'l-eflâk. Astronomi ve coğrafyayı konu alan bu ilk eseri üç bölüm halinde düzenlenmiştir. Birinci bölüm de kendi içinde yirmi baba ayrılmış olup gök cisimlerinin yapısından ve hareketlerinin özelliklerinden bahseder. On yedi babdan meydana gelen ikinci bölümde yerkürenin konumu, meskûn ve meskûn olmayan yerlerle buraların saat farkları ve denizler ele alınmıştır. On bir baba ayrılan üçüncü bölümde zaman kavramı, zaman birimleri ve takvim konusunda bilgi verilir. Bu bölümlerdeki bazı bablar ayrıca kendi içlerinde fasıllara ayrılmıştır. Kahire Teymûriyye Kütüphanesi'nde (Riyâze, nr. 111), Paris Bibliothèque Nationale'de (nr. 2499) ve Berlin Kraliyet Kütüphanesi'nde (nr. 5699) olmak üzere üç yazma nüshası bulunan kitabın henüz tam bir neşri yapılmamış, sadece ikinci bölümün ikinci babı Carlo Alfonso Nallino tarafından Latince tercümesiyle birlikte yayımlanmıştır (*Al-Batenii opus Astronomicum*, Milano 1903, I, 169-175). E. Wiedemann da eserin mukaddimesini *et-Tebşıra*'nın mukaddimesiyle birlikte Almanca'ya tercüme etmiştir (*Zeitschrift für Physik*, XXIV [1924], s. 166-168). 2. *et-Tebşıra fî 'ilmi'l-hey'*. Müellif, *Münteha'l-idrâk*'in bazı bölümlerini çıkarıp geriye kalan met-

ni özetleyerek yeniden düzene koymak suretiyle meydana getirdiği bu çalışmasını Emîr Şemseddin Ali b. Nasîrüddin Mahmûd el-Hârizmî'ye ithaf etmiştir. İki kısım halinde tertiplenmiş olan eserin gök cisimlerinin yapılarından ve birbirlerine göre konumlarından bahseden birinci kısmı yirmi iki, dünya coğrafyasından bahseden ikinci kısmı ise on dört babdan oluşmaktadır; mukaddimede de hey'et ilminde kullanılan terimlerin anlamları verilmiştir. Eserin çok sayıda yazma nüshası mevcuttur. Bunlardan Gotha Kütüphanesi'ndeki nüshada müellif adı doğru olarak Bahâeddin Ebû Muhammed el-Harakî şeklinde verilmiş (Pertsch, III, 45-46, nr. 1384), Kahire nüshası da (Tal'at, Hey'et, nr. 35, tahminen 550 [1155] tarihli) yazar hayatta iken istinsah edilmiştir (King, II, 15-16). Ayrıca İstanbul'da Süleymaniye (Ayasofya, nr. 2578, 2579, 2580, 2581, 4857/3; Cârullah Efendi, nr. 1483/2; Fâtih, nr. 3172/3, 3385/1; Hasan Hüsnü Paşa, nr. 1279; vr. 62^b-128^a), Nuruosmaniye (nr. 2898), Hacı Selim Ağa (nr. 741/2) ve İstanbul Üniversitesi (AY, nr. 1341, 3398, 630 tarihli) kütüphanelerinde toplam on üç, Bursa (Haraççıoğlu, nr. 1157) ve Kütahya-Tavşanlı'da (Zeytinoğlu İlçe Halk Ktp., nr. 4645/2) birer nüshası bulunmaktadır (ayrıca bk. Brockelmann, GAL, I, 624; Suppl., I, 863). *et-Tebşıra* üzerine Mîrek Muhammed b. Mübârek Şah el-Buhârî tarafından 733'te (1332) yazılan şerhten (*Şerhu't-Tebşıra fî 'ilmi'l-hey'*) müellif hattı iki nüsha Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki bir mecmua içerisinde (Ayasofya, nr. 2582/1, 2). Kâtib Çelebi, eseri Tâceddin İbnü't-Türkmânî'nin de

et-Tebşıra
fî 'ilmi'l-hey'e'nin
ilk iki sayfası.
(Süleymaniye Ktp.,
Ayasofya,
nr. 2578)

Harakî'nin *et-Telhiş fi 'adedi'l-vefk* adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4843/2)

(ö. 744/1343) şerhettiğini söylemektedir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 339); ancak bugüne kadar böyle bir çalışmaya rastlanmamıştır. 3. *Risâle fi 'ameli zâtî'l-halak*. Astronömide güneş, ay ve yıldızların yerini tesbit için kullanılan "zâtü'l-halak" adlı rasat aletinin tanıtımı ve kullanımından bahseden küçük bir eserdir. Batlamyus'un *el-Mecisti's*inden faydalanılarak yazıldığı anlaşılan bu risâlenin bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Fâtih, nr. 3442/2). 4. *et-Telhiş fi 'adedi'l-vefk*. Vefk kareleri ve sayıları bilgisini konu alan küçük hacimli bir risâledir; şekilleri eksik bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Ayasofya, nr. 4843/2). 5. *Târîhu Merv*. Sem'ânî'nin bildirdiğine göre Merv'de yetişmiş ünlü âlim ve muhaddislere dair olan bu eser zamanımıza ulaşmamıştır.

Harakî'nin matematik konusundaki eserleri arasında *er-Risâletü's-şâmile* ve *er-Risâletü'l-Mağribiyye* adlarında iki çalışmadan daha söz edilmekteyse de (*Keşfü'z-zunûn*, I, 664) bunlara henüz rastlanmamıştır. Beyhaki, Harakî'nin öğrencilerinden birine yazdığı riyâziyyâtın tasnifiyle ilgili bir notunu nakletmiştir

(*Tetimme*, s. 155); bunun bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Ayasofya, nr. 2587, vr. 124^a).

BİBLİYOGRAFYA :

Sem'ânî, *et-Tahbîr*, I, 421-422; II, 61-62; a.mlf., *el-Ensâb*, V, 90-91; Beyhaki, *Tetimme*, s. 155; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 360; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XI, 88; a.mlf., *el-Lübâb*, I, 435; Muhammed b. Mahmûd eş-Şehrezûrî, *Târîhu'l-hukemâ*, Trablus 1988, s. 344-345; Safedî, *el-Vâfi*, XVIII, 39; Sübkî, *Tabakât*, VI, 79; VII, 143; Hândmir, *Ḥabîbû's-siyer*, II, 515-516; *Keşfü'z-zunûn*, I, 338-339, 664; II, 1852-1853; De Slane, *Catalogue des manuscrits arabes de la Bibliothèque Nationale*, Paris 1883-95, s. 443 (nr. 2499); Leknevi, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 92-93; Ahlwardt, *Verzeichnis*, V, 155-156; Suter, *Die Mathematiker*, s. 116; Brockelmann, *GAL*, I, 624; *Suppl.*, I, 863; *Hediiyetü'l-ârifin*, II, 88; İ. Krachkovsky, *Târîhu'l-edebi'l-coğrafiyyi'l-'Arabî* (trc. Selâhaddin Osman Hâşim), Kahire 1963, I, 316-317; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, V, 80; VIII, 238; Sarton, *Introduction*, II/1, s. 204-205; Kadri Hâfiz Tükân, *Türâşu'l-'Arabî'l-'ilmî fi'r-riyâziyyât ve'l-felek*, Nablus 1963, s. 366-367; Ramazan Şeşen, *Nevâdirü'l-maḥṭûṭâtî'l-'Arabîyye fi mektebâti Türkiye*, Beyrut 1975, I, 450-451; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-'ulûm 'inde'l-'Arab*, Beyrut 1977, s. 406; H. Necib Abdurrahman, *Dirâsât fi târihi'l-'ulûm 'inde'l-'Arab*, Musul 1977, s. 97; D. A. King, *Fihristü'l-maḥṭûṭâtî'l-'ilmîyyeti'l-maḥṭûza bi-Dâri'l-Kütübî'l-Mısrîyye*, Kahire 1981-86, II, 13-16; Zirikî, *el-'İlam* (Fethullah), V, 317; Pertsch, *Gotha*, III, 45-46, nr. 1384; E. Wiedemann, "Hiraki", *IA*, V/1, s. 449; a.mlf., "al-Kharaki", *EP* (Ing.), IV, 1059; H. Suter - [A. Adnan - Adıvar], "İbnülheysem", *IA*, V/2, s. 860; D. Pingree, "Bahâ'-al-Din Karaqi", *Elr.*, III, 431.

CEMİL AKPINAR

HARÂLÎ (الحارلئ)

Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed
b. el-Hasen et-Tûcîbî el-Harâllî
(ö. 637/1240)

Daha çok sûfî olarak tanınan
tefsir, kelâm ve fıkıh âlimi.

Merakeş'te doğdu. Aslen Mürsiye'nin (Murcia) Harâlle köyünden olup Benî Tûcîb kabilesine mensuptur. Bazı kaynaklarda görülen Hirâlî (Brockelmann, *GAL*, I, 527; *Suppl.*, I, 735) ve Harrânî (İbn Hacer, IV, 204; İbnü'l-İmâd, V, 189; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1241) şeklindeki nisbeler doğrudur değildir. İlk tahsilini Merakeş'te yapan Harâllî, İbn Harûf'tan nahiv okudu. Endülüslü edip ve şair Ebû'l-Haccâc el-Belvi'nin derslerine devam etti. Daha sonra tahsil amacıyla doğuya seyahat ederek pek çok hocadan istifade etti. Önceleri mantık ve felsefe ile ilgilenirken muhtemelen tefsir dersi aldığı Harem-i şerif imamı Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer

el-Kurtubî'nin tesiriyle tasavvufa yöneldi. Hac farızasını ifa ettikten sonra Mağrib'e döndü ve Bicâye (Bougie) şehrine yerleşti. Burada Ebû Muhammed Abdülazîz b. Ömer'den kıraat, hadis ve fıkıh okudu. Ayrıca kelâm, ferâiz ve mantık dersleri alarak bu alanlarda ileri bir seviyeye ulaştı. Daha sonra Mısır'a gidip bir süre Bilbis şehrinde ikamet etti. Bölgenin ilim otoritesi olan İzzeddin b. Abdüsselâm ile tefsir konusunda görüşleri uyuşmayınca buradan ayrılmak zorunda kaldı ve Suriye'nin Hama şehrine yerleşip ölünceye kadar orada yaşadı. Vefat tarihi İbnü'l-Ebbâr (ö. 638/1241) tarafından 637 (1240) olarak gösterilmektedir. Gubrî'nî (ö. 714/1314), ondan nakille bu tarihi verdikten sonra kaynak belirtmeden 12 Şâban 638'de (26 Şubat 1241) öldüğüne dair bir rivayet daha zikreder. Gubrî'nî'den birkaç yıl sonra vefat eden İbnü't-Tavvâh da yalnız bu son rivayeti kaydetmiştir.

Tasavvuf ve felsefe ile çok fazla ilgilenildiği için Mâlikî fıkıhında gerilediğinin bazı fakihlerce ileri sürülmesi üzerine Harâllî, Ebû Saîd el-Berâzî'nin *et-Tehzîb fi'ḥtişâri'l-Müdevvene* adlı eserini okutmaya başlamış ve bu eserin birçok bölümünün, Mâlikî fıkıhının meşhur eseri *el-Müdevvenetü'l-kubrâ*'nın aslına uygun olmadığını ortaya koymuş, ayrıca İbn Sînâ'nın *en-Necât*'ını da okutarak eserin dayandığı bazı delilleri çürütecek kadar felsefi birikime sahip olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte Harâllî daha çok sûfî müfessir olarak tanınır.

Hocası Ebû Abdullah el-Kurtubî'nin usûl-i fıkıh kaidelerine benzer şekilde ortaya koyduğu ilm-i hurûfa dayalı tefsir anlayışı, Harâllî'nin özellikle tasavvufî düşüncesinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Harâllî, çağdaş Muhyiddin İbnü'l-Arabî gibi harflerin hatta rakamların sembolik ve sırrî değerler taşıdığını savunur. Ona göre bu değerlerin ortaya çıkarılması durumunda ileride meydana gelecek olaylara, Kur'an'daki bazı sûrelerin başında bulunan harflerin esrarına ve genel olarak birtakım gaybî hakikatlere dair bilgi edinilebilir. Başta Zehebî olmak üzere hemen bütün kaynaklar, Harâllî'nin, harf ve rakamlara dayanarak deccâlin ne zaman zuhur edeceğini ve güneşin batıdan ne zaman doğacağını belirlediği iddiasında bulunduğunu kaydederler (meselâ bk. *Mizânü'l-'itidâl*, III, 114; İbn Hacer, IV, 204).

Dilin tevkîfi olduğunu ve Allah katından vahyedildiğini savunan ekole mensup olan